

Tóth Karolina, abszolvens hallgató

Újvidéki Egyetem
Jogtudományi Kar
Belügyi irányzat

VAJDASÁGI MAGYAR FELSŐOKTATÁS - JOGSZABÁLYI HÁTTÉR, HELYZETKÉP, TÁVLATOK –

Bevezető

A dolgozat fő témája a vajdasági magyar felsőoktatás. Három integrális részét a jogszabályi háttér elemzése, a helyzetkép ismertetése és a távlatok bemutatása képezi.

A dolgozat megkísérli feltárni, hogy Vajdaság Autonóm Tartomány egyetlen állami alapítású egyetemén, az Újvidéki Egyetemen, milyen mértékben nyertek implementációt a kisebbségi jogosultságok, és ez milyen konkrét megnyilvánulást eredményezett, a teljesen vagy jelentős részben magyar nyelven megvalósuló képzések értelmében.

A vajdasági magyar felsőoktatás helyzetével és távlataival sokan foglalkoztak és foglalkoznak. A téma fontosságára tekintve, szükséges is.

Amikor a helyzetéről beszélünk, leginkább a vajdasági magyar hallgatók számának meghatározására, és az ittmaradás vagy a magyarországi tanulmányi célú kivándorlás dilemmájára gondolunk. Első esetben, milyenek a választási lehetőségek, mennyire szorulnak háttérbe a szakmai terveik a szerb nyelv ismeretének hiánya miatt, illetve van-e lehetőség teljes vagy részleges magyar tannyelvű oktatásban részt venni.

A vajdasági magyar felsőoktatás távlatait mindinkább a Szabadkai Egyetem (mint vajdasági magyar vagy multietnikus egyetem) gondolatához fűzzük, ami ma már nem csak egy utópisztikus kép, hanem tanulmányokon, meglévő alapokon épülő, legitim cél, és mondhatni, a leendő hallgatók reális szükséglete is egyben, amire a kutatás eredményei is előreláthatólag rámutatnak, továbbá arra, hogy az Újvidéki Egyetem magyar tannyelven megvalósuló felsőoktatási képzései elégtelenek a helyzethez mérve, és ezáltal a végzős középiskolások továbbtanulási választási autonómiája igen korlátozott.

Jogszabályi háttér

A releváns jogszabályi háttér elemzése azért fontos, mert alapvetően meghatározza azt a normatív keretet, amelyben a vajdasági magyar tannyelvű felsőoktatás egyáltalán megvalósulhat.

A kisebbségi, anyanyelvű oktatásra való jogosultságot a nemzetközi közjog forrásai is szabályozzák, amelyek közül Szerbia perspektívájából az Európa Tanács 1994. évi Nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezménye a legfontosabb. A nemzeti kisebbségek tagjai számára biztosítani kell az egyenlő hozzáférést és az esélyegyenlőséget az oktatás minden szintjén¹, így a felsőoktatás terén is. Azokon a területeken, ahol hagyományosan és jelentős számban élnek a nemzeti kisebbség tagjai - a Vajdaságban élő magyarság pedig őshonos lakosságnak tekinthető - jelentős igény esetén, igyekezni kell lehetőséget teremteni, hogy az anyanyelvükön tanuljanak². Kiemelkedő jelentőséggel bír a nemzetközi jogi kontextusban a 2003-ban megkötött, majd 2004-ben becikkelyezett Egyezmény a Szerbia és Montenegróban élő magyar kisebbség és a Magyar Köztársaságban élő szerb kisebbség jogainak védelméről. Az egyezmény rögzíti, hogy a szerződő felek külön figyelmet kell szenteljenek a kisebbségi nemzet oktatási szükségleteire³, minden szinten biztosítani kell az intézményes anyanyelvű oktatást, illetve támogatni az ilyen intézmények létrehozását- de e jogok megvalósítását az ország jogszabályai szabályozzák részletesen.⁴

A belső hatályos jog elemzésének kiindulópontja a 2006. évi szerb Alkotmány. Az Alkotmány előírja, hogy mindenkinek joga van egyenlő feltételek mellett részt venni a felsőoktatásban⁵, a nemzeti kisebbségek tagjainak pedig joga van az anyanyelvű oktatásra (köztársasági intézményekben, valamint a Vajdaság Autonóm Tartomány által alapított intézményekben is).⁶

¹ Ld. *Zakon o potvrđivanju okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina* (A nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény megerősítéséről szóló törvény), Službeni list Savezne Republike Jugoslavije- Međunarodni ugovori (A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság Hivatalos Lapja- Nemzetközi szerződések), 1998/6.sz., 12.szak. 3.bek.

² Uo. 14.szak. 2.bek.

³ Ld. *Zakon o ratifikaciji sporazuma između Srbije i Crne Gore i Republike Mađarske o zaštiti prava mađarske nacionalne manjine koja živi u Srbiji i Crnoj Gori i srpske nacionalne manjine koja živi u Republici Mađarskoj* (Törvény a Szerbia és Montenegróban élő magyar kisebbség és a Magyar Köztársaságban élő szerb kisebbség jogainak védelméről szóló egyezmény becikkelyezéséről), Službeni list Srbije i Crne Gore- Međunarodni ugovori (Szerbia és Montenegró Hivatalos Lapja- Nemzetközi szerződések), 2004/14.sz., 3.szak. 2.bek.

⁴ Uo. 4.szak. 1.bek.

⁵ Ld. *Ustav Republike Srbije* (A Szerb Köztársaság Alkotmánya), Službeni glasnik Republike Srbije (A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye), 2006/98. sz., 71. szak. 3. bek.

⁶ Uo. 79.szak. 1.bek.

Felvetődik a kérdés, hogy ezek a már vitathatatlan nemzetközi és alkotmányos szintű kisebbségi jogosultságok, milyen implementációt nyertek a 2005. évi Felsőoktatási törvényben (mely a felsőoktatás terén a legjelentősebb alaki jogforrás, illetve a törvénytől alacsonyabb rendű jogszabályok jogalapja). Minden középiskolai végzettséggel rendelkező személynek joga van a felsőoktatásra, többek között, anyanyelvétől függetlenül.⁷ A felsőoktatási intézmény (az alapszabályával összhangban) teljes- vagy részképzést, illetve a vizsgáztatást is, megszervezheti a nemzeti kisebbségek nyelvén is⁸, de az e nyelven folyó képzési programot külön kell akkreditálni.⁹ Tehát, a törvény az egyetemi autonómia körébe utalja. Így az egyetemnek (a törvényi kereteken belül) széleskörű autonómiája van szabályozni ezt a kérdést. Normatív elemzéssel megállapítható, hogy a Felsőoktatási törvény ezen rendelkezéseit az Újvidéki Egyetem Alapszabálya átvette¹⁰, amely (a kari szabályzatok mellett) a kisebbségi nyelven történő képzésre vonatkozó szabályozás utolsó jogi láncszemét képezi, és gyakorlatilag meghatározza, hogy kisebbségi nyelveken valóban megvalósul-e képzés az Újvidéki Egyetemen.

Magyar tannyelven megvalósuló felsőoktatási képzések a Vajdaságban

Vajdaság Autonóm Tartomány egyetlen állami alapítású egyetemén, az Újvidéki Egyetemen, illetve annak 14 karán, a 2012/2013-as évben 2784 magyar hallgató tanult, ami a hallgatók 6,1%-át jelenti. Ebből megközelítőleg 388-nak volt lehetősége teljes vagy részben magyar tannyelvű oktatásban részt venni.¹¹ Teljesen magyar nyelven valósult meg az oktatás értelemszerűen a szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karon, és az újvidéki Bölcsész tudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén, valamint az újvidéki Művészeti Akadémia színészi szakirányán (amely, minden második évben induló program).¹² Jelentős magyar nyelven megvalósuló oktatás lelhető fel a szabadkai Közgazdasági karon, a

⁷ Ld. *Zakon o visokom obrazovanju* (Felsőoktatási törvény), Službeni glasnik Republike Srbije (A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye), 2005/76., 2007/10. - autentično tumačenje (autentikus értelmezés), 2008/97., 2010/44., 2012/93., 2013/89. sz., 8.szak. 1.bek.

⁸ Uo. 80.szak. 2.bek.

⁹ Uo. 80.szak. 3.bek.

¹⁰ *Statut Univerziteta u Novom Sadu* (Az Újvidéki Egyetem Alapszabálya), 2006, 104. szak. 2. bek. és 106. szak. 3. bek.

¹¹ Ld. TAKÁCS Zoltán (2013): *Felsőoktatási határ/helyzetek*. Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka. 105.old.

¹² Ld. *Pravilnik o kriterijumima i postupku izbora kandidata za upis na osnovne akademske studije Akademije umetnosti u Novom Sadu* (2013), 6.szak.

szabadkai Építőmérnöki Karon és az újvidéki Természettudományi-matematikai Karon,¹³ ami abban nyilvánul meg, hogy néhány tantárgyat magyar nyelven hallgathatnak, azok akik igénylik, vagy a legtöbb esetben a tanár jószándékának köszönhetően magyar nyelven vizsgázhatnak a szerb nyelven hallgatott tantárgyakból.¹⁴

A vajdasági magyar végzett középiskolások továbbtanulási preferenciái

A középiskola befejeztével a leendő hallgatók több problémával küzdenek. A továbbtanulási elhatározásukat befolyásolja többek között az a tény is, hogy milyen szinten beszélnek a szerb nyelvet, illetve melyik karokon, milyen mértékben valósul meg magyar tannyelvű oktatás.¹⁵ A környezetnyelv hiányos ismerete (ittmaradás esetén) azt eredményezheti, hogy csak olyan szak közül válogathatnak, ami anyanyelvükön zajlik. Ezesetbe n pedig szakmai terveik, aspirációik és rátermettségük háttérbe szorul, vagy rosszabb esetben nem is folytatják tanulmányaikat. Másfelől, ha kiállnak szakmai terveik mellett, az egyetemi közeg bizonyos mértékben kihat asszimilációjukra. Ha versenyképesek szeretnének lenni a többségi hallgatókkal szemben, úgymond, elkerülhetetlen az asszimiláció valamilyen foka. Tehát, a magyar nyelvű felsőoktatásnak ebben a tekintetben is jelentősége van.

Abból a tényből kiindulva, hogy magyarországi tanulmányokon a vajdasági magyar hallgatók 30%-a vesz részt¹⁶, az a következtetés vonható le, többek között, hogy a vajdasági magyar nyelvű felsőoktatás nem nyújt számukra elég lehetőséget (természetesen, pozitív megfontolások is szólnak e döntés mellett: uniós tagállam, a kettős állampolgárság nyújtotta lehetőség kihasználása, jobb minőségű oktatás, nagyobb munkalehetőségek, stb.), nem elégíti ki kellőképpen az igényeket. Nyilvánvaló, hogy jelentős rendszerszintű magyar tannyelvű képzés a Szabadka vonzásterületén működő felsőoktatási intézményekben valósul meg.

Egy esetleges Szabadkai Egyetem szerepe a vajdasági magyar felsőoktatásban

¹³ Uo. valamint, Ld. BERETKA K., DÖME Zs., KORHECZ T., LENGYEL L., NOVÁK A. és ŠABIĆ N. (2013, szerk.): *Megvalósíthatósági tanulmány a szabadkai székhelyű magyar nyelven (is) oktató állami alapítású egyetemről*. Pro Scientia Naturae Alapítvány, Zenta. 26. old.

¹⁴ Ld. *Felsőoktatási határ/helyzetek*, 106.old.

¹⁵ Ld. GÁBRITY Molnár Irén (2008): *Oktatásunk láttelepe*. Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka és Forum Könyvkiadó, Újvidék. 103. old.

¹⁶ 2010-ben 1385 hallgató, Ld. *Felsőoktatási határ/helyzetek*, 109.old.

A kérdés, hogy Szabadkának kell-e állami alapítású egyetem, az utóbbi évtizedben különböző intenzitással nyert aktualitást. Attól függően, hogy ki a kérdező, a válaszok különböznek. Talán a jelenlegi helyzetet legjobban az a tény illusztrálja, hogy a Magyarországon tanuló vajdasági magyar hallgatók legnagyobb százaléka Szabadka községből érkezik, valamint hogy a szabadkai hallgatók 30%-a magán alapítású felsőoktatási intézményben tanul, ami a szerbiai átlagot jóval meghaladja (Takács, 2013). Szabadkán több magán alapítású egyetem karain folyik fenntartható képzés. Immár talán az a legkevésbé vitatott pont, hogy szükség van-e szabadkai egyetemre. Azonban, amíg a különböző érdekcsoportok nem érnek el konszenzust, és az erőforrásokat a véleménycserékre, esetenként vitákra, és nem az egységes fellépésre fordítják, mások kihasználják a helyzetet, hogy önálló állami alapítású egyetem nem létezik, ugyanakkor a reális szükséglet a hallgatók részéről állandóan jelen van.

A nemzeti kisebbségek tagjai, jogaik megvalósítása érdekében, nemzeti tanácsokat választhatnak. Tehát, a Magyar Nemzeti Tanács a magyar hallgatók esetében hivatott képviselni érdekeiket, többek között, az oktatás terén is, valamint részt venni a döntéshozatalban vagy önállóan dönteni e téren.¹⁷ A hazai egyetemekre iratkozókat és a hazai egyetemeken tanulókat és demonstrátorokat felölelő ösztöndíjrendszer, illetve a szerb nyelvi felzárkóztatási program (valamint a leendő Európa Kollégium) kétségkívül javítja a vajdasági magyar hallgatók helyzetét és kilátásait. Jelentősebb célként, a MNT egyetemalapításra vonatkozó alapvetései¹⁸ között szerepel, hogy a szerbiai tételes jog alapján alapított, akkreditált és működtetett, szabadkai székhelyű és zentai kihelyezett tagozattal működő, önálló egyetemre lenne szükség. Nem egy klasszikus többnyelvű, de nem is színmagyar egyetemről lenne szó, ugyanis a képzések magyar nyelven folynának, de egyes képzések esetében szerb tannyelvű csoportok is indulnának, ugyanakkor a magyar tannyelvű csoportok esetében is lennének szerb és angol nyelvű kurzusok. Három tudományterületen és három tudományágban valósítana meg akkreditált képzéseket (társadalom- és humán tudományok, természettudományok, valamint műszaki és technológiai tudományok). A Szabadkai Műszaki Szakfőiskolát¹⁹, az Újvidéki Egyetem szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karát,

¹⁷ Ld. *Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina* (Nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény), Službeni glasnik Republike Srbije (A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye), 2009/72.sz., 2014/20-Odluka Ustavnog Suda (Alkotmánybírósági Határozat), és 2014/55. 2.szak.

¹⁸ Ld. *Megvalósíthatósági tanulmány*, 8.old.

¹⁹ Ezesetben a jelenlegi szakfőiskolai szintű képzések egy részét akadémiai alapképzéseknek megfelelően kellene átszervezni és akkreditáltatni. Uo. 11.old.

valamint a Budapesti Corvinus Egyetem Kertészmérnöki levelező tagozatát²⁰ magába integrálná az érintett intézmények beleegyezésével²¹, azok oktatóival, hallgatóival, műszaki felszerelésével. A tervezett képzések skálájának megalkotásában meghatározó szerepet játszanak a hallgatók igényei, a munkaerő-piaci kereslet, az oktatói állomány, és a két legnagyobb konkurens egyetem- az Újvidéki Egyetem és a Szegedi Tudományegyetemen meglévő képzési szakirányok.

Ezen az elképzelésen kívül, felmerül még a multietnikus egyetem lehetősége, amely mellett és ellen is egyaránt szólnak érvek, továbbá egy "Szakstúdiumú Akadémia" létrehozása, amely középtávon talán a legkönnyebben megvalósítható elképzelés (*Takács*, 2013). Az önálló egyetem ötlete a legmerészebb, de megvalósítás esetén kétségtávol a legtöbb hasznot jelentené a vajdasági magyar felsőoktatás helyzetére nézve.

Következtetések

A kisebbségi, anyanyelvű oktatásra való jogosultság ma már vitathatatlan nemzetközi és alkotmányos szintű kisebbségi jogosultságnak tekinthető. Ezzel szemben, az egyetemnek és karainak, törvény által biztosított, széleskörű autonómiájuk van, hogy többek között ezt a kérdést is szabályozzák, és a gyakorlatban a végén ettől is függ, hogy az Újvidéki Egyetem egyes karain megvalósul-e magyar tannyelven a képzés.

Elsőre azt gondolnánk, hogy a jogi keret teljes egészben lehetőséget ad az anyanyelvű felsőoktatásra, de a jogforrások hierarchiájának lefelé vezető útján mégis az utolsó láncszem- az egyetemi, illetve kari autonómia körébe tartozik, és gyakorlatilag ez határozza meg.

Egységes, rendszerszintű, részben vagy teljes egészében vajdasági magyar tannyelvű felsőoktatásról nem lehet beszélni. Változó tartalomban, formában és intenzitásban valósul meg, ami értelemszerűen függ az adott intézményben dolgozó magyarul képes és oktatni hajlandó oktatói állománytól, és a magyar tannyelvű képzést igénylő hallgatók számától.

A középiskola befejeztével, ha a magyar ajkú leendő hallgató nem beszél a környezet nyelvét megfelelő szinten, a választási autonómiája ittmaradás esetén lényegében arra redukálódik, hogy azok a felsőoktatási képzések közül válogathat, amik anyanyelvén valósulnak meg, emiatt pedig rátermettsége és szakmai tervei sokszor háttérbe szorulnak. A legrosszabb esetben így van. A kérdés, hogy miért hiányos a környezetnyelv ismerete igen

²⁰ Jelen pillanatban, magyarországi állami intézmény szerbiai, nem akkreditált kihelyezett tagozata, ezért teljesen új tanulmányi program megnyitása szükséges Uo. 68.old.

²¹ Az integráció feltétele, hogy a törvénnyel összhangban, az intézmény igazgatási szervei, illetve az intézmények jelenlegi alapítója támogassa. Uo. 10.old.

bonyolult és sok tényezőtől függ. De a jelenlegi felmért helyzet vitathatatlanul csak azoknak nyújt elegendő választási lehetőséget és későbbi sikeres elhelyezkedést, akik legideálisabb esetben mindkét nyelvet anyanyelvi szinten beszélnek.

A helyzetképet a hiányos lehetőségek és a fennálló hallgatói igény jellemzik, és nehezen mondható pozitív tényállásnak, az, hogy a vajdasági magyar ajkú hallgatók nagy része magánintézmények nyújtotta - nem kevés esetben - kétes minőségű felsőoktatási képzésben részesül (ennek mindenképp a jövőben tudjuk meg a feltételesen, több szempontból destruktívnak mondható hatását) vagy magyarországi tanulmányi célú kivándorlásra kényszerül (ami további lehetséges komplikációkat eredményezhet, visszatérés esetén).

A távlatokat magában foglaló kérdésre, hogy a Szabadkai Egyetem létrehozása megvalósítható cél-e, valójában, csak az jelentené a végleges igenlő választ, ha egy ilyen intézmény létre is jönne. Annyi biztos jelen pillanatban, hogy szükség van rá, elsősorban a hallgatók szempontjából. Addig is, a fennálló szükségletek szülte lehetőségeket mások használják ki, nem ritkán az egyetemes vajdasági magyar felsőoktatás minőségének rovására. Az sem vitatott, hogy valóban nem egyszerű feladatról van szó. A legmerészebb, de egyben a legtöbbet hozó megoldás lenne. A legnagyobb gondot talán az okozza, hogy a végső döntést az kell hogy meghozza, akinek nem sok közvetlen érdeke van ebben. Ezért talán első konkrét lépésként a megfelelő hangulat megteremtésén kell dolgozni, ellenkező esetben az indítványozás legvalószínűbb forgatókönyv szerint kudarcba fullad, amennyiben a kisebbség "még egy követelődzéseként" tekintenek rá.